

Archeologische begeleiding Begijnhofkerk te Sint-Truiden

5 t.e.m. 11 juli 2004

Elke Wesemael, Petra Driesen en Natasja De Winter

ARON bvba
Archeologisch Projectbureau

Rapport 6

**ARCHEOLOGISCHE BEGELEIDING
BEGIJNHOFKERK TE SINT-TRUIDEN**

5 t.e.m. 11juli 2004

Elke Wesemael, Petra Driesen & Natasja De Winter

Dankwoord

Dienst Provinciale Archeologie - *Provincie Limburg (Tongeren)*

Jan Martens – *Provincie Limburg (Hasselt)*

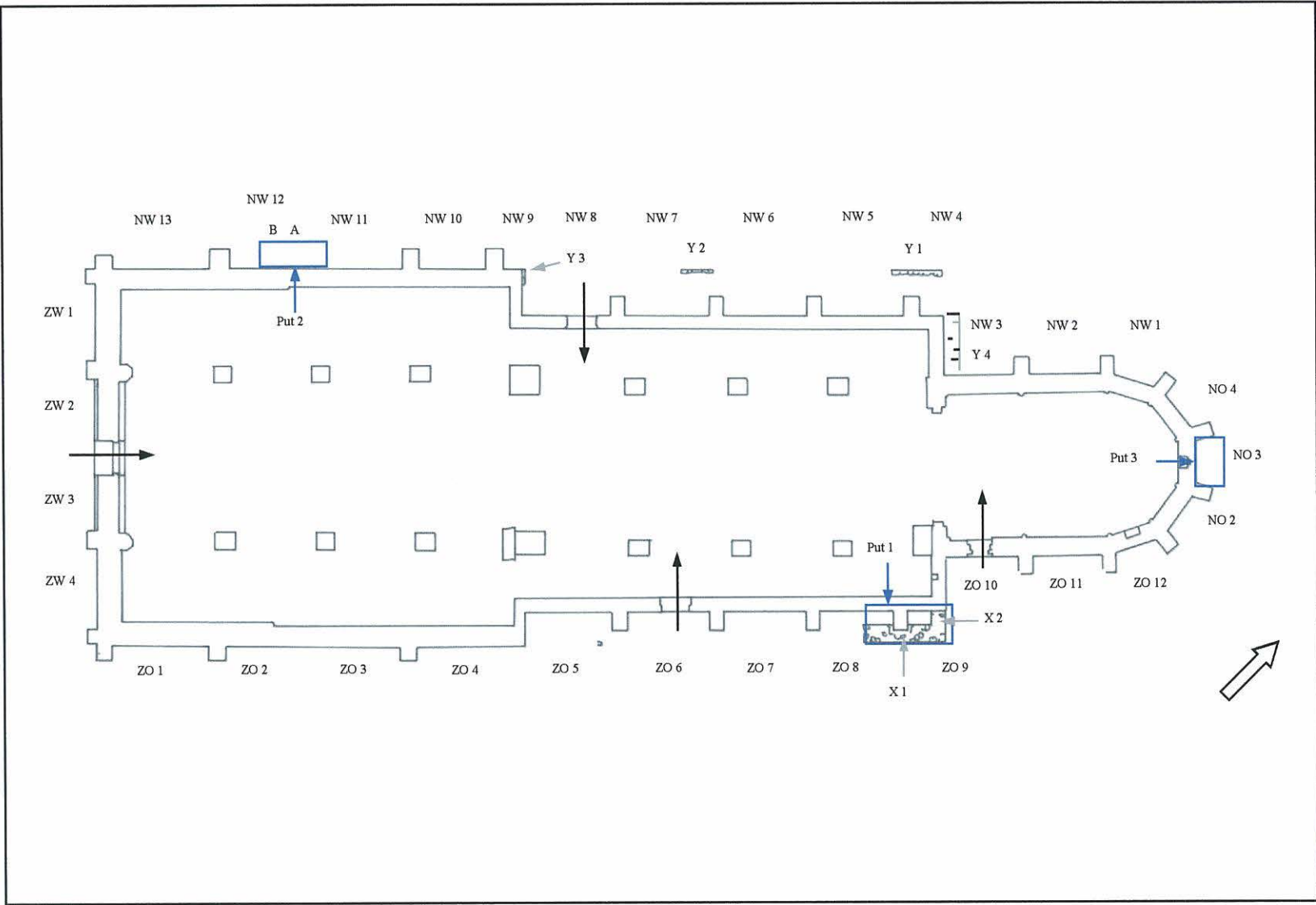
Thomas Coomans – *KU Leuven, KADOC, (Leuven)*

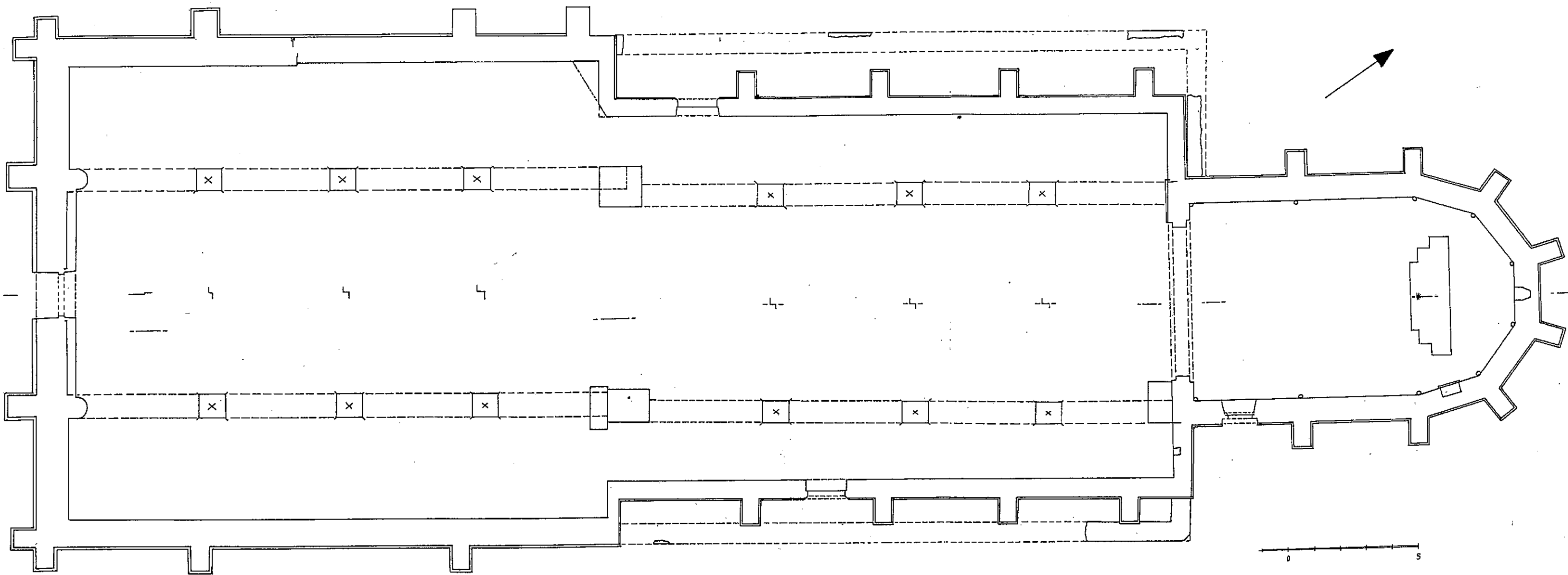
Peter Van Den Hove – *Vlaamse Gemeenschap, Monumenten en Landschappen (Brussel)*

Provinciaal Museum Begijnhofkerk – *Provincie Limburg (Sint-Truiden)*

Aannemersbedrijf Willy Crommen bvba en arbeiders (*Hoeselt*)

Alain Vanderhoeven – *Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed (Tongeren)*

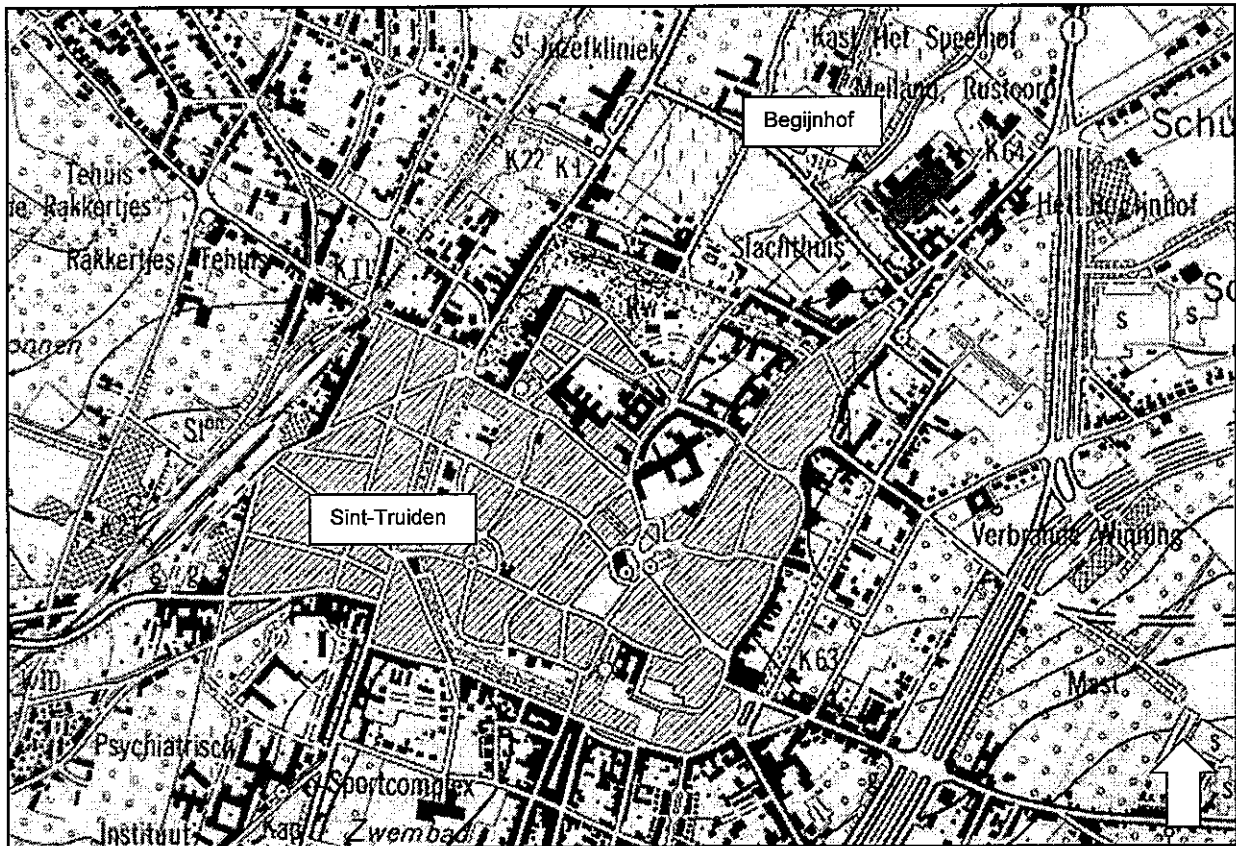

ARCHEOLOGISCHE BEGELEIDING BEGIJNHOFKERK TE SINT-TRUIDEN

1. Situering

De begijnhofkerk te Sint-Truiden bevindt zich centraal op het binnenplein van het begijnhof te Sint-Truiden (kad. Perceel 441 en 442a). De grote zaalkerk die aan Sint Agnes gewijd was, herbergt nu het Provinciaal Museum Begijnhofkerk.

Rond de kerk was in vroegere tijden het ommuurde kerkhof gelegen. Vóór de kerk bevindt zich een open grasplein. Het begijnhof is ten noorden van de stad, buiten het centrum gelegen en wordt aan twee zijden begrensd door wegen, nl. de Speelhoflaan in het zuidwesten en de Schurhovenstraat in het zuidoosten. Aan de noordwestelijke rand loopt de Cicindriabeek. Het begijnhof en de omliggende terreinen zijn vrij laag gelegen (45-46 m) en zijn door de aanwezigheid van het riviertje drassig te noemen.

2. Werkwijze

De archeologische begeleiding bij de Begijnhofkerk te Sint-Truiden vond plaats in het kader van de riolerings- en drainagewerken die daar in de zomer van 2004 werden uitgevoerd. Hierbij zouden graafwerken plaats vinden op het terrein omheen de kerk, het voormalige kerkhof, en zouden de fundamenteën van het gebouw tot op een 30-tal cm diepte zichtbaar worden. De belangrijkste bedoeling van deze begeleiding was zoveel mogelijk informatie te

verzamelen over de verschillende bouwfases van de kerk, aan de hand van deze blootgelegde fundamente. Een tweede opdracht was het opvolgen van de aanleg van een rioleringsleuf over het kerkhof waarbij mogelijk muren en graven konden worden aangesneden.

Het onderzoek werd uitgevoerd van 05 juli 2004 tot en met 11 juli 2004 door Elke Wesemael, Petra Driesen en Natasja De Winter, van ARON bvba. Bij de begeleiding werd aandacht besteed aan volgende punten:

- *(Foto) rapportage van de fundering van de Begijnhofkerk.*

Omvatte het opschonen van het muurwerk, het maken van digitale opnames, het opstellen van een beknopte beschrijving van bouwlagen en blootgelegde funderingen, het inmeten van de hoogtes en waar nodig een staalname van de mortel. Drie muurdelen, op bouwkundig interessante plaatsen, werden uitgekozen om verder uitgediept te worden (putten 1,2 en 3) . Deze werden eveneens beschreven, gefotografeerd en ingemeten.

- *Opvolgen van de aanleg van de rioleringsleuf.*

De aanleg van de rioleringsleuf moest door een archeoloog van ARON bvba worden opgevolgd. Vrijgekomen archeologische structuren moesten worden op plan aangeduid, gefotografeerd, beschreven en indien nodig ingezameld (bv. in geval van skeletten).

- *Het onderzoeken van bewerkte, geprofileerde stenen.*

Omvatte het opschonen van de stenen in kwestie, het opnemen van de afmetingen, het maken van een digitale opname, het opstellen van een beknopte beschrijving en indien nodig een staalname van de mortel.

3. (Foto) rapportage van de fundering van de Begijnhofkerk.

Deze rapportage gebeurde systematisch de kerk rond, per travee of muurdeel. Hierbij werd aandacht besteed aan de gebruikte steen- en mortelsoorten, bouwnaden en eventuele opvallende kenmerken. Van de muurdelen werden digitale foto's gemaakt, eventueel werden deze aangevuld met detailopnames. Van de bovenkant van de plinten, het loopvlak, de bovenkant en het diepste punt van de fundamente werden de hoogtes ingemeten. Deze werden omgezet naar absolute hoogtes boven het zeeniveau, en per travee of muurdeel naar gegevens onder of boven het loopvlak (zie bijlage).

Van drie muurdelen (één muurdeel per bouwfase) die bouwhistorisch op interessante plaatsen gelegen waren, werden de funderingen aan de hand van een proefput dieper blootgelegd. Hiervoor moesten de drainagebuizen, die reeds in de hiervoor uitgegraven sleuven waren begraven, tijdelijk worden verwijderd. Na het beschrijven en fotograferen van deze drie proefputten werden deze kuilen gevuld met stabiliseerzand om verzakkingen te vermijden.

Er werden niet enkel in onze proefputten maar ook bij de elektriciteits- en rioleringswerkzaamheden resten van oudere kerkmuren aangesneden. Deze lopen parallel met de buitenmuren van het jongste deel van het schip. Deze muren werden ook vrijgemaakt, beschreven en ingemeten. Ze muren kregen de namen X 1 en 2 (ZO) en Y 1, 2, 3 en 4 (NW) (zie grondplan).

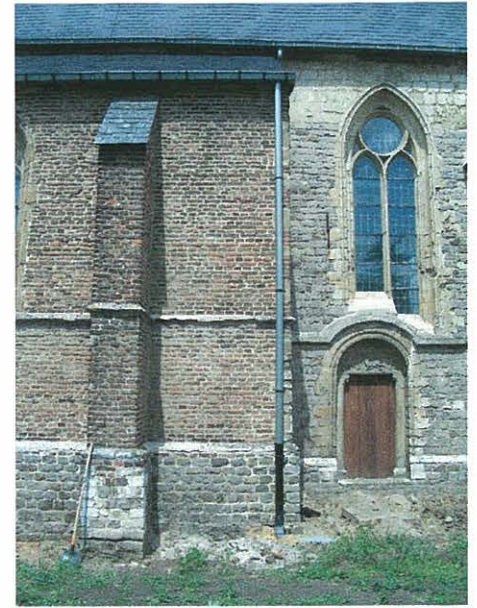
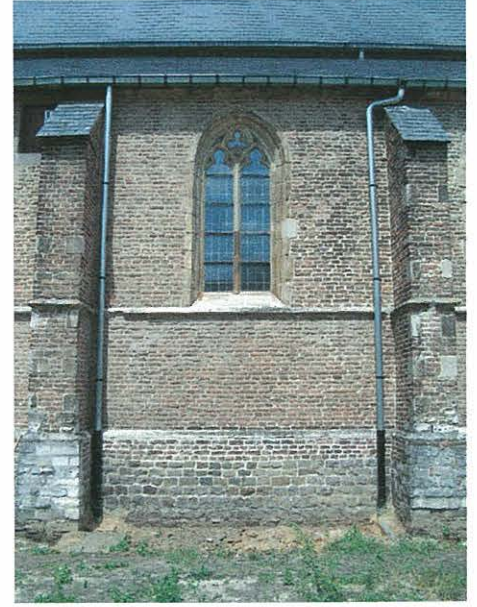
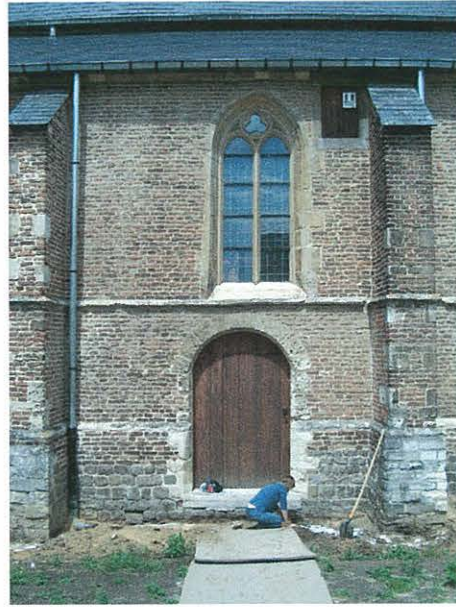
Eerst worden de traveeën aan de ZO-kant besproken, dan degene in het NO, en als laatste die in het NW. Tenslotte worden de muren X en Y beschreven. De bijhorende hoogtemetingen werden verzameld in een bijlage. De muurdelen worden vanaf de plint naar beneden, naar het fundament, besproken. De traveeën van de voorgevel, aan de ZW-zijde van de kerk, werden wegens tijdsgebrek niet ondergronds onderzocht.

De bijhorende foto's weren in dezelfde volgorde als in de beschrijving in een overzichtsafdruk opgenomen. De digitale foto's werden aan de opdrachtgever ook aangeleverd op een gegevens-cd.

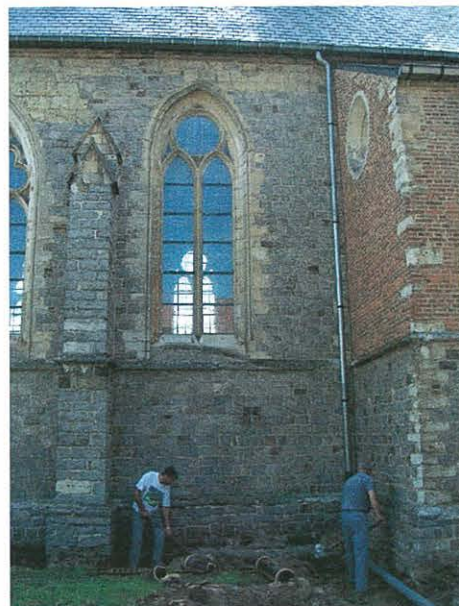
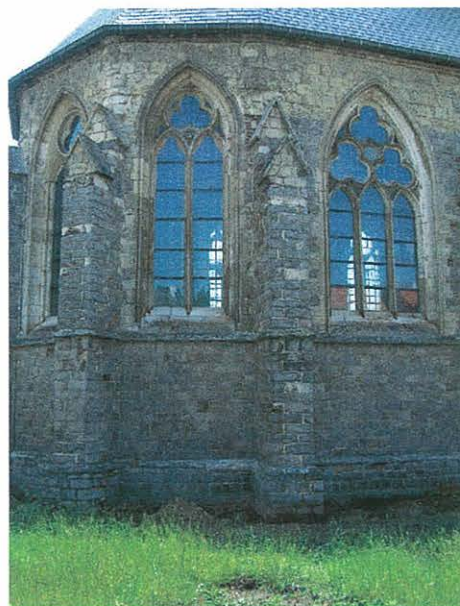
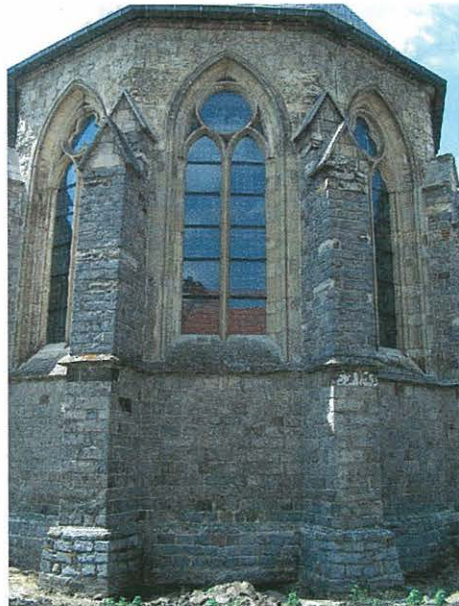
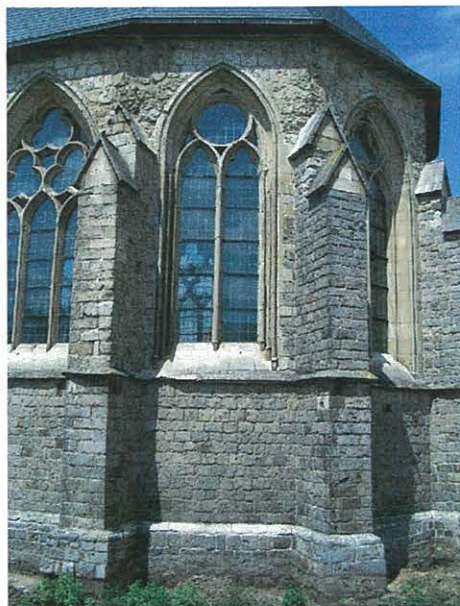
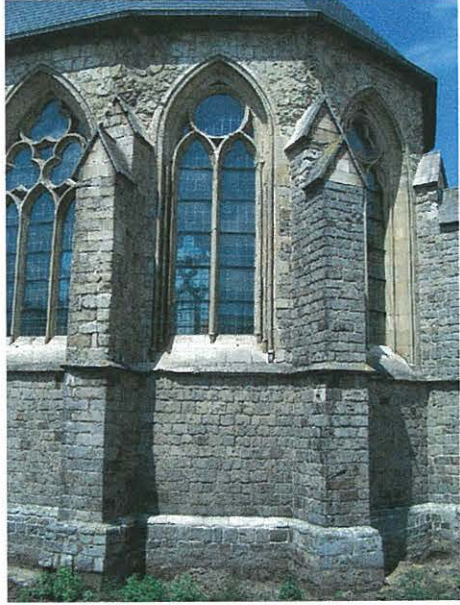
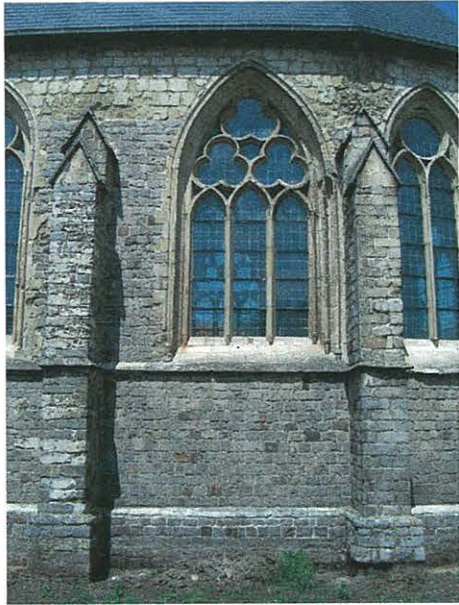
Legenda foto's:

Blad 1			Blad 2			Blad 3		
ZO 1	ZO 2	ZO 3/4/5/6	ZO 10	ZO 11	ZO 12	NW 4-5	NW 6	NW 7
ZO 5	ZO 6	ZO 7	NO 2	NO 3	NO 4	NW 8	NW 9/10	NW 11/12/13
ZO 8	ZO 9	ZO 9/10	NW 1/2	NW 3	NW 4			

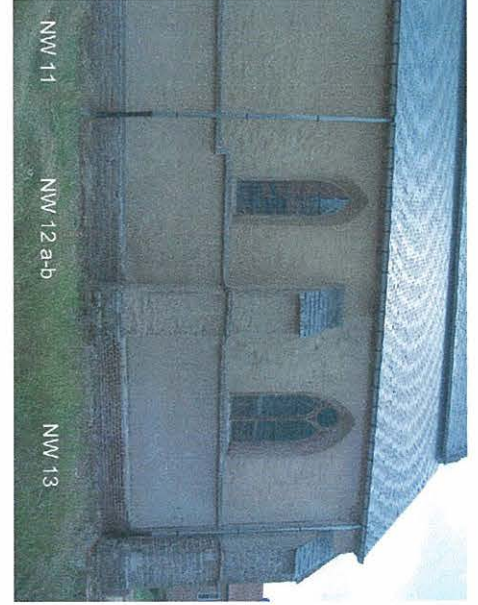
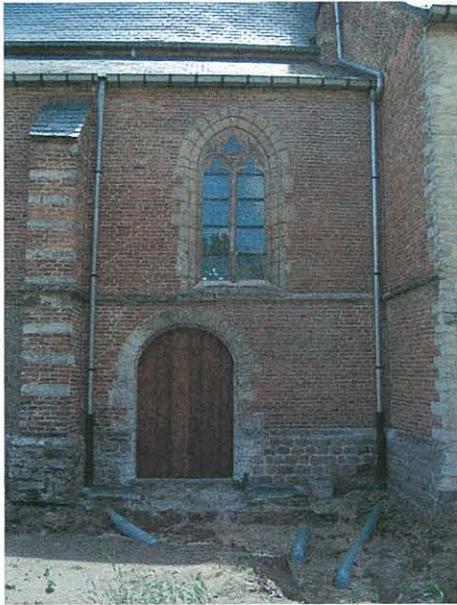
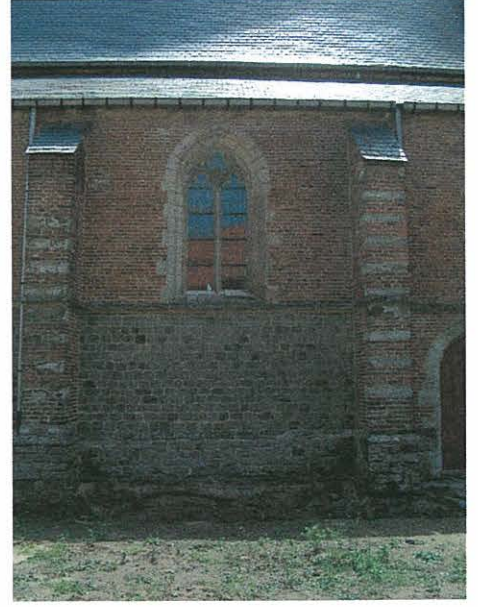
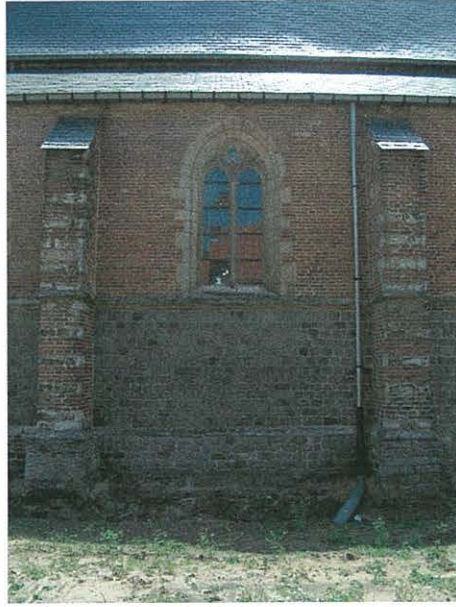

3.1 Muurdelen aan de ZO-zijde:

ZO 1 en ZO 2

- Bleke zandstenen plint.
- Enkele rijen grijze rechthoekige blokken Tiens kwartsiet met bovengronds zeer harde, bleke kalkmortel (restauratie), ondergronds zeer harde grijze mortel met kalkstippen.
- Daaronder fundament in Lincenstein. De bovenkant van het fundament bevindt zich op een diepte van respectievelijk 26 en 36 cm onder het loopvlak.

Tussen ZO 2 en ZO 3 is een steunbeer weggebroken, wat nog duidelijk te zien is in de plint en de waterlijst.

ZO 3 en ZO 4:

- Bleke zandstenen plint
- Enkele rijen rechthoekige Tiense kwartsietblokken met bovengronds zeer harde, bleke kalkmortel (restauratie), ondergronds zeer harde grijze mortel, met kalkstippen.
- Daaronder fundament in Lincenstein. De bovenkant van het fundament bevindt zich op een diepte van respectievelijk 18 en 32 cm onder het loopvlak.

ZO 5 t.e.m. 7:

- De beschrijving van deze muurdelen is identiek aan deze van ZO 8. De bovenkant van het fundament bevindt zich op 28 cm (ZO 5), 31 cm (ZO 6) en 26 cm (ZO 7) onder het loopvlak.

ZO 8 (foto 1 en 7):

- Bleke zandstenen plint.
- Eén rij donkerrode baksteen
- Tot onder het loopvlak grijze rechthoekige blokken Tiens kwartsiet met bovengronds zeer harde, bleke kalkmortel (restauratie), ondergronds zeer harde grijze mortel met kalkstippen.
- Het fundament begint 35 cm onder het loopvlak en bestaat zo goed als volledig uit zeer losse gele kalkmortel en grijs-gele Lincenzandsteen. Bovenop ligt over de hele breedte een laag baksteengruis. Af en toe komt een zeldzame grijze kalksteen of een ijzerzandsteen voor. Het fundament rust in een bed van dezelfde mortel, ongeveer 5 centimeter dik. Het materiaal waaruit het fundament gemaakt is, is vermoedelijk hergebruikt materiaal van muren X en Y.

ZO 9 (put 1- foto's 5, 6, 8, 13 en 32):

- Bleke zandstenen plint
- Eén rij donkerrode baksteen
- Tot onder het loopvlak grijze rechthoekige blokken Tiens kwartsiet met bovengronds zeer harde, bleke kalkmortel (restauratie), ondergronds zeer harde grijze mortel, ook met kalkstippen. Onder de grijze stenen bevindt zich een rij rechthoekige bakstenen (egalisatie van het fundament).
- Het fundament bevindt zich 20 cm onder het loopvlak en bestaat zo goed als volledig uit zeer losse gele kalkmortel en grijs-gele Lincenzandsteen. Bovenop ligt over de hele breedte een laag baksteengruis. Af en toe komt een zeldzame grijze kalksteen of een ijzerzandsteen voor. Het fundament rust in een bed van dezelfde mortel, ongeveer 5 centimeter dik. Het materiaal waaruit het fundament gemaakt is, is vermoedelijk hergebruikt materiaal van muren X en Y.

- De steunberen van dit deel van de kerk (smaller gedeelte van het schip, 16de eeuw) zijn gelijktijdig met de muren gebouwd. Dit alles is gebouwd na de afbraak van muur X gezien de steunbeer tussen 8 en 9 ZO met zijn fundament op de afgebroken muur rust.
- Tussen muur X en ZO 9 werd een scherf gevonden in de vaste grond. Spijtig genoeg kon deze niet gedetermineerd worden.

ZO 10:

- Bleke zandstenen plint
- Tot onder het loopvlak grijze rechthoekige blokken Tiens kwartsiet met bovengronds zeer harde, bleke kalkmortel (restauratie), ondergronds zeer harde grijze mortel met kalkstippen.
- Het fundament dat we aantreffen op 39 cm onder het loopvlak bestaat uit grijs-gele Lincenzandsteen, met dunne voegen opgevuld met beige-gele mortel.

ZO 11 en ZO 12:

- De beschrijving van deze muurdelen is identiek aan deze van ZO 10. Het fundament werd zichtbaar op respectievelijk 42 en 46 cm onder het loopvlak.

3.2 Muurdelen aan de NO-zijde:

NO 2 en NO 4:

- Voor beschrijving van deze muurdelen: zie ZO 10. De bovenkant van het fundament bevindt zich op 35 en 36 cm onder het loopvlak.

NO 3 - put 3 (foto's 17, 18, 19, 20, 33 en 34):

- Op deze plaats aan de achterkant van het koor werd een put gegraven tot de onderkant van het fundament werd bereikt. Deze bleek zich op een diepte van 160 cm onder het loopvlak te bevinden. Het koor was dus voorzien van een heel stevige fundering, wat in scherpe tegenstelling staat met de funderingen van het zestiende- eeuwse schip. De steunbeer tussen NO 2 en 3 werd ook vrijgemaakt. Op het niveau van het fundament is de steunbeer niet verbonden met het koor. Hij staat er tegenaan. Voor de steunbeer werd ook een andere mortel gebruikt als voor de bouw van het fundament van het koor. Deze mortel is bleek en zanderig en bevat opvallend veel rode en roze stippen, afkomstig van bijgemengd baksteengruis. Op het niveau waar het parament van de buitenmuren van het koor aanvangt is de steunbeer wel vastgemetseld aan de wand van het koor. Wat betreft de gebruikte steensoorten is de steunbeer gelijkaardig aan het koor.
- Bleke zandstenen plint.
- Tot onder het loopvlak grijze rechthoekige blokken kwartsiet van Tienen met bovengronds zeer harde, bleke kalkmortel (restauratie). Onder het loopvlak bevinden zich nog twee lagen kwartsiet, waarvan een stuk ooit is uitgebroken en opgevuld met puin.
- Onder het kwartsiet bevinden zich 5 lagen Lincenzandsteen, in grote recht gezaagde blokken. Op de blokken waren zaagsporen te herkennen. De mortellaag tussen deze rechte en nauw aansluitende blokken was zeer dun. Aanvankelijk bestond het vermoeden dat hier in een droog verband gebouwd werd, maar een beschadigde steen bleek bovenaan toch mortelsporen te vertonen.

3.3 Muurdelen aan de NW-zijde:

NW 1 t.e.m. NW 3:

- Voor beschrijving van deze muurdelen: zie ZO 10. Het fundament begint op een diepte van 39, 30 en 27 cm onder het loopvlak.

NW 4 t.e.m. NW 8

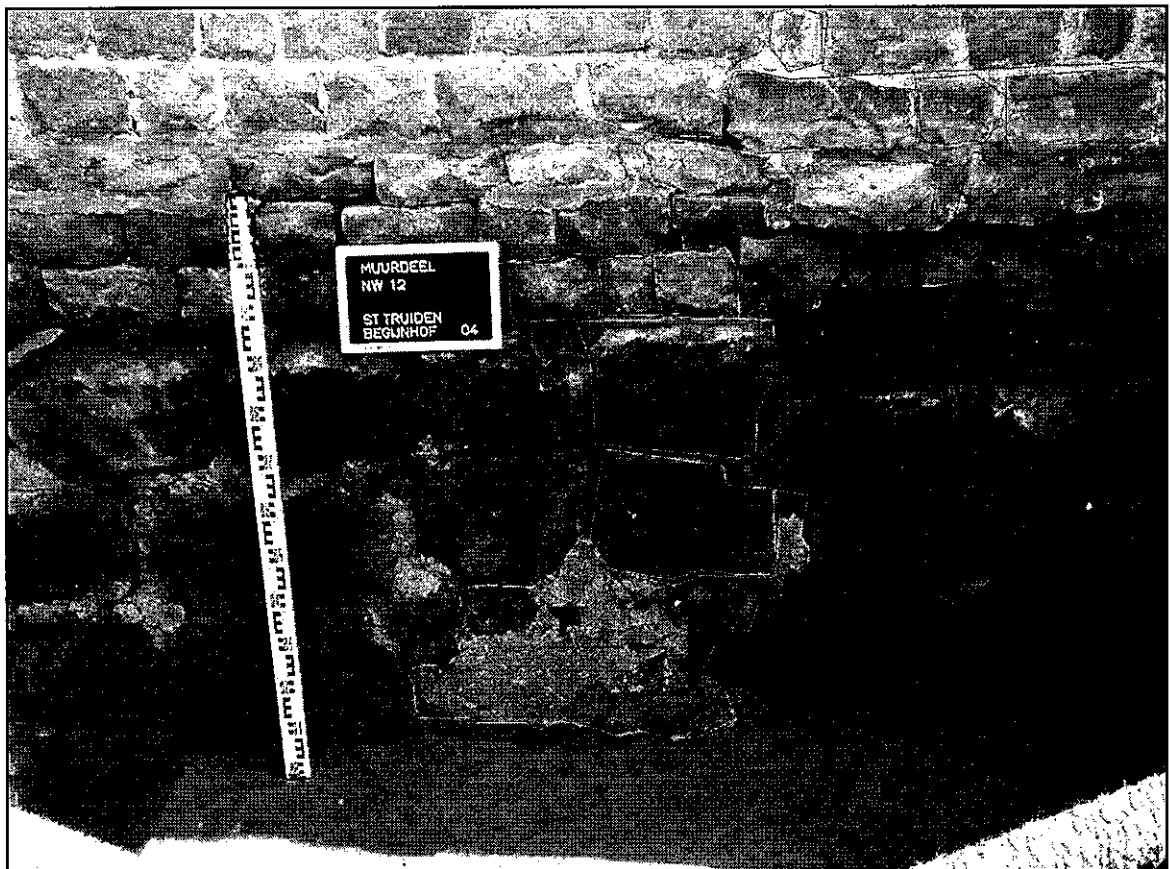
- Voor beschrijving van deze muurdelen: zie ZO 8. Het fundament begint op respectievelijk 36, 41, 23, 40 en 31 cm onder het loopvlak.

NW 9 t.e.m. 11:

- Bleke zandstenen plint
- Tot onder het loopvlak grijze rechthoekige kalkstenen met bovengronds zeer harde, bleke kalkmortel.
- Het fundament bestaat uit grijs-gele Lincenzandsteen.
- De steunbeer tussen NW 11 en NW 12 is weggebroken, wat duidelijk zichtbaar is in de plint en de lijst. Het fundament van deze steunbeer is wel nog bewaard gebleven (foto's 36 en 12).

NW 12 a en b - put 2 (foto's 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 29 en 30):

- Bleke zandstenen plint
- Tot onder het loopvlak grijze rechthoekige kalkstenen met bovengronds zeer harde, bleke kalkmortel en ondergronds zeer harde grijze mortel.
- Het fundament bestaat uit grijs-gele Lincenzandsteen. Het voorste deel van de kerk

(voorgevel en eerste twee traveeën) was in put 2 zichtbaar en kreeg de naam NW 12 b. Het rechterdeel op de bovenstaande foto, NW 12 b, blijkt uit de bouwnaad die zichtbaar was in de proefput, ouder te zijn dan NW 12 a. Dit was duidelijk af te leiden uit het feit dat men uit de stenen van het nieuwe gedeelte hoeken heeft gekapt om ze te doen aansluiten op het ten tijde van de bouw nog bestaand gedeelte van de muur (NW 12 b). Men heeft beneden aan het fundament de aansluiting met het oude deel gemaakt door er heel veel mortel (lichtgeel) en losse stenen naast te gooien, waarop vervolgens steengruis en een grote passende steen zijn gezet die de aansluiting maken. Het fundament van het oudste deel van de kerk (NW 12 b) is opgevuld met donkergele mortel. Het begint minder diep onder het loopvlak als het jongere fundament. (oud: 37 cm, jonger: 50 cm). De beide fundamenten gaan tot op de vaste bodem, 119 en 126 cm onder het loopvlak.

NW 13:

- Bleke zandstenen plint
- Tot onder het loopvlak grijze rechthoekige kalkstenen met bovengronds zeer harde, bleke kalkmortel en ondergronds zeer harde grijze mortel.
- Het fundament bestaat uit grijs-gele Lincenzandsteen met donkergele mortel en begint op 48 cm onder het loopvlak.

3.4 Muren X en Y:

Muur X 1 en 2 (foto's 5, 6, 7, 8, 13 en 31):

- Ter hoogte van muurdeel ZO 9 werd een rechthoekige zoekseuf uitgezet. Hierin werden de resten van het fundament van het verdwenen oostschip aangetroffen. X 1 is de zijmuur van het schip, X 2 is de muur die de verbinding maakte met het koor en die haaks op X 1 staat. De 70 tot 80 cm brede muur loopt ondergronds aan de buitenzijde van het 16de-eeuwse schip van de kerk en is opgebouwd uit geelgrijze Lincenzandsteen. De muur loopt niet geheel parallel met de 16de eeuwse muur. Dit vanwege het feit dat het 16de eeuwse schip een afwijking vertoont ten opzichte van de middellijn van de kerk. De stenen liggen meestal in een droog verband aaneengesloten, enkel de hoogst gelegen stenen bevatten nog wat mortelsporen. Het betreft beige tot roze zandige kalkmortel. Op de hoek van muur X 1-2 ligt een grote rechthoekige hoeksteen, eveneens in Lincenzandsteen. Ten ZO van muur X 1 loopt op 10 tot 20 cm een moderne rioolbuis die ter hoogte van de hoek meedraait. Bij de aanleg hiervan werd de hoeksteen geraakt. Muur X bevindt zich op ongeveer een halve meter onder het loopvlak.

Muur Y 1, 2, 3 en 4 (foto's 3, 21, 22, 23 en 24):

- Deze muur in Lincenzandsteen werd teruggevonden waar ze de aansluiting maakte op het westschip (Y 3) en heeft daar een breedte van 70-80 cm en is 28 cm onder het loopvlak gelegen. Ze is de tegenhanger van X 1 die de andere buitenmuur van het schip vormde. Met Y 1, 2 en 3 worden drie muurresten die op verschillende plaatsen in mekaars verlengde werden terug gevonden aangeduid. Met Y 4 het stuk muur dat hier haaks op staat en dat de verbinding maakte met het koor.
- Muur Y 1-2 loopt parallel met het jongste deel van het huidige schip (op 44 en 65 cm onder het loopvlak). Door de graafwerken voor de aanleg van de riolering was het deel van de muur langs de zijde van de kerk reeds ongeveer voor de helft weggegraven, waardoor de breedte werd gereduceerd tot een 35-tal cm. Aan de buitenzijde was het parement wel nog bewaard. Tenslotte maakt de muur net achter het 16de-eeuwse schip een hoek van 90 graden naar het koor toe (de hoeksteen zelf is niet meer bewaard)

waar ze een vijftigtal centimeter verder uitsteekt dan de dwarsmuur van het oostschip (Y 4). Helaas was het wegens de verstoringen door de rioleringswerken niet ook niet meer mogelijk om nog uit te maken hoe deze muur aansloot op de fundamenteën van het koor. In elk geval is er geen afdruk van deze muur te zien op de koorwand.

- Uit dit alles kunnen we opmaken dat we hier te maken hebben met de oudere kerkmuren, die gedeeltelijk werden afgebroken om plaats te maken voor een smaller schip. Het afbraakmateriaal van deze muren werd gebruikt als fundament van het nieuwe schip.

4. Opvolgen van de aanleg van de rioleringsssleuf (foto 28).

- Deze werken brachten muur X aan het licht, die reeds hierboven werd beschreven. Er werden echter geen skeletresten aangetroffen. Dit was enigszins onverwacht. Misschien werden de begijnen verder van de kerk weg begraven, meer in de richting van de voormalige kerkhofmuur.

5. Het onderzoeken van de bewerkte, geprofileerde stenen (foto's 25, 26, 27 en 35).

- Slechts één enkele bewerkte steen werd aangetroffen tussen het puin dat zich voor de kerk bevindt. Het betreft een platte kalksteen, aan de uiteinden afgerond. Mogelijk gaat het hier om een architectuurfragment van een oudere bouwphase van de kerk. Er bevindt zich nog mortel op het fragment. De steen werd schoongemaakt, gefotografeerd en er werden stalen van de mortel genomen. Deze steen werd in de Begijnhofkerk in bewaring gegeven.

6. Voorlopige reconstructie van de bouwgeschiedenis op basis van bouwhistorische en archeologische gegevens.

Voor de bouwhistorische gegevens en de toelichting van deze kennis in en rond het kerkgebouw danken we Thomas Coomans (KU Leuven, KADOC). In de hoop aanvullende archeologische gegevens te verzamelen uit onderzoek dat in het verleden plaats vond op deze site werd nogmaals gezocht naar de tekening en de eventuele foto's die in 1979 door Prof. Marc Lodewijckx werden gemaakt. Dit bracht echter niets op.

Hoewel de archeologische begeleiding van de huidige werken erg beperkt was in omvang en in mogelijkheden werden toch enkele voorheen onbekende gegevens op papier gezet. Dit biedt ons de kans om iets meer te vertellen over de bouwgeschiedenis van de begijnhofkerk, maar kan geenszins een sluitend antwoord geven. Met deze begeleiding werd een tip van de sluier opgelicht, maar rezen er ook nieuwe vragen. Verder archeologisch onderzoek zou de volgende reconstructie ongetwijfeld wijzigen en aanvullen.

Kerk I¹

Van het begijnhof bestaan twee stichtingsoorkonden, met twee verschillende data: 1258 en 1265. Al snel na deze stichting moet er een kapel of kerkje zijn opgetrokken. We mogen de bouw van de eerste kerk dus in de loop van het laatste derde van de 13de eeuw situeren. Als bouwmaterialen werden kwartsiet van Tienen, Lincensteen en hier en daar Gobertangestein gebruikt². Deze lokaal ontgonnen steensoorten zijn typisch te noemen voor

¹ We gebruiken de begrippen Kerk I, II en III hier in navolging van T. Coomans (KU Leuven, KADOC) die momenteel werkt aan een bouwhistorische studie over de begijnhofkerk.

² T. Coomans (KADOC) (e-mail aan ARON bvba, 12/07/2004).

laatromaanse of vroeggothische kerken in de regio Sint-Truiden en de streek ten zuiden hiervan³.

Hieronder worden twee mogelijkheden voor de bouw van dit eerste bouwconcept uiteen gezet. Een eerste mogelijkheid gaat uit van twee opeenvolgende kerkgebouwen. Hierbij wordt het oudste deel van het gebouw, de voorgevel en de eerste twee traveeën van het westschip, gezien als een rest van een ouder gebouw dat gedeeltelijk weer werd afgebroken bij de bouw van het koor en het oostelijk schip.

De tweede reconstructie, die ons meer waarschijnlijk lijkt, gaat er van uit dat de gevel en de eerste twee traveeën als een losstaand bouwelement werden opgetrokken en nooit een deel van een ouder gebouw vormden. Wat bij de eerste optie als twee bouwfases wordt omschreven wordt samengevoegd tot één bouwcampagne in de tweede optie.

Mogelijkheid 1:

Fase 1

In een eerste fase werd een rechthoekig kerkgebouw opgetrokken waarvan nu enkel nog de gevel en de eerste twee traveeën getuige zijn. Over het formaat van dit eerste kerkgebouw, en het verdere verloop van de muren na de eerste twee traveeën, kunnen we eigenlijk niets met zekerheid zeggen. Er zijn twee mogelijkheden:

- De ondergronds aangetroffen fundamenteën X1-2 en Y1-2-3-4 vormen de fundamenteën van dit eerste kerkgebouw. Deze muren vertonen namelijk qua samenstelling en opbouw het meeste overeenkomst met het fundament ter hoogte van NW 12b (put 2). Indien we hier met dezelfde bouwfase te maken hebben was het eerste kerkgebouw dus even groot als de huidige kerk tot voor de aanzet van het koor.

Hierbij zijn echter twee opmerkingen te maken:

1. Ten eerste is de mortel die gebruikt werd voor de muren X en Y erg verschillend van deze van NW 12b.
  2. Ten tweede liggen de muurdelen X2 en Y4, in NW-ZO richting, niet in elkaars verlengde. Het lijkt er op dat Y4 en X2 werden gebouwd tijdens of na de bouw van het koor. Of een oudere fase van deze muurdelen de bouw van het koor vooraf ging, wat op het niveau van de fundamenteën zichtbaar zou moeten zijn, kon helaas niet worden gecontroleerd, maar het kan niet worden uitgesloten. De hiervoor cruciale punten waren wegens verschillende oude en nieuwe afvoer- en drainagebuizen voor de archeologen onbereikbaar. Er kon wel worden vastgesteld dat er zich aan geen van beide zijden van het koor een oudere muur bevond in het verlengde van het tegenovergelegen muurdeel. Dat wil zeggen dat een eventuele oudere fase van de muren X2 en Y4 op dezelfde plaats zouden liggen en dus ook deze verspringing zouden vertonen.
- Een andere mogelijkheid is dat bij de stichting van het begijnhof eerst een kleiner kerkgebouw werd geconstrueerd (bijvoorbeeld vier of vijf traveeën groot vanaf de voorgevel), dat niet veel later al werd vervangen door een grotere kerk (fase 2). Gezien eventuele resten van een kleinere kerk zich aan de binnenzijde van de kerk zouden bevinden kon ook dit niet worden gecontroleerd.

Fase 2

Vervolgens moeten dan in een tweede fase ingrijpende verbouwingen plaats gevonden hebben. Behalve de gevel en de eerste twee traveeën werd de rest van het schip van de eerste kerk gesloopt. Het fundament van het koor lijkt gelijktijdig met het vernieuwde muurdeel NW 12a. De muren X en Y deden in het vernieuwde gebouw heropgebouwd opnieuw dienst als buitenmuren van het schip.

---

³ DREESSEN R., DUSAR M. & F. DOPERE (2001) p. 129

Mogelijkheid 2:

In de bovenstaande reconstructie werd een onderscheid gemaakt tussen twee bouwfases. Dit gebeurde op basis van de vaststelling dat de gevel en de eerste twee traveeën van de kerk 'anders' zijn dan de rest van het schip, wat bevestigd werd door de gegevens uit put 2 (muurdeel NW 12 a en b). De muren zijn breder en het fundament is op een verschillende manier gebouwd. Ter hoogte van het fundament was goed te zien dat deel NW 12 a jonger was als deel NW 12 b, en dat men bij de bouw een inspanning heeft geleverd om het jongere deel zo goed mogelijk te laten aansluiten op het oudere reeds bestaande deel. Er werd bij de bespreking van fase 1 verder van uit gegaan dat de voorgevel en de eerste twee traveeën ooit een deel waren van een gebouw dat gedeeltelijk gesloopt werd in fase 2.

De veronderstelling van een ouder gebouw is in feite niet noodzakelijk. Er is uit wat we momenteel archeologisch en bouwhistorisch weten geen enkele reden om aan te nemen dat de gevel en de oudste traveeën ooit deel waren van een groter geheel.

We kunnen namelijk wat wij zien als *fase 1* (de gevel en de eerste twee traveeën), de muren X en Y, en *fase 2* (zie hieronder, de bouw van het koor en de vernieuwing van de beide buitenmuren van de kerk) even goed als onderdelen van één bouwcampagne proberen te bekijken.

In dat geval zou men eerst de muren van de voorgevel en van de eerste twee traveeën (ten minste tot op de hoogte van de plint) gebouwd hebben. De bouw van deze eerste twee traveeën zou in dit geval noodzakelijk geweest zijn om de voorgevel veilig rechtop te laten staan.

Vervolgens is men aan het koor begonnen. Het lijkt er op dat afgezien van de eerste twee traveeën de muren van het schip van de kerk niet bestaande waren op het moment dat men begon met de bouw van het koor. Bij de bouw van het koor werd namelijk een constructiefout gemaakt die men zich maar moeilijk kan voorstellen als er gebouwd werd tegen een bestaande kerk. Het achtereind van het koor werd zorgvuldig in de as van de gevel en de eerste zijmuren van de driebeukige zaalkerk uitgezet. Bij het uitmeten van de zijmuren van het koor, in de richting van de voorgevel, heeft men een as gebruikt die ongeveer 1,5 ° afwijkt van de middellijn van de zaalkerk, met als gevolg dat het koor nu lichtjes schuin staat ten opzichte van de muren X2 en Y4, en de voorgevel. Als de NO muren van het schip op dat moment gebouwd waren geweest, was deze fout waarschijnlijk wel opgevallen.

De verschoven bouw was zorgde er ter hoogte van de aansluiting van het koor met de oostzijde van het schip namelijk voor dat er zich ten NW van het koor, aan de buitenzijde, een breder muurdeel bevond dan de tegenhanger aan de andere zijde van het koor.

Verder valt op dat indien het koor correct op de middenlijn van de gevel en de eerste twee traveeën was gebouwd het deurtje aan de ZO zijde (ZO 10) mooi in het midden van de travee had gestaan. Bovendien hadden de muren van het koor dan precies in het verlengde van de oudste zuilenrij (NW) van het huidige westschip gelegen.

Na (of gelijktijdig met) de bouw van het koor werden de muren van het schip opgetrokken en tegen het koor aan gezet. Vanaf nu draagt de kerk een asymmetrie in zich die zich in verschillende verdere bouwfases zal doorzetten.

De muren van het schip sloten met muurdelen Y4 en X2 aan op het koor. Het koor draagt aan de buitenzijde op het eerste gezicht geen sporen meer van de aanzet van muur Y4 (op het muurdeel NW 3). Gezien er zich met zekerheid geen andere muur haaks op Y1 bevond, en het dus niet mogelijk is dat er ooit een muur uit deze fase van de kerk onder de huidige 16de eeuwse bevindt, kunnen we alleen maar concluderen dat de buitenzijde, het parament, van muurdeel NW3 niet alleen boven de plint, maar ook onder de plint ooit vernieuwd of hersteld werd. In dit opzicht valt op te merken dat bij het verdiepen van put 3, ter hoogte van muurdeel NO 3, ook opviel dat de paramentstenen niet verbonden zijn met het fundament. Er lijkt een rij stenen, onder het loopvlak, te ontbreken. Heeft dit te maken met het opnieuw op metselen van de buitenzijde, waarbij men tot net onder het loopvlak, maar niet tot op het fundament gewerkt heeft?

Wanneer we langer toekijken kunnen we zien dat wanneer we de ondergrondse resten van muur Y4 denkbeeldig omhoog trekken tegen de wand van het koor (NW3) het raam, dat nu

vreemd genoeg niet in het midden van de wand staat, zich wel in het midden van het muurdeel zou bevinden. Hoewel het raam in zijn huidige vorm dateert uit een volgende bouwphase waarbij het schip en het koor werden verhoogd herinnert het door zijn asymmetrische plaatsing mogelijk aan het oudere raam op deze plaats. Waarschijnlijk was het raam recht tegenover het deurtje aan de overzijde gepland, maar gezien de muur Y4 een deel van de ruimte aan de buitenmuur innam heeft men het in de richting van de steunbeer verschoven. Op die manier zou het eveneens vreemd geplaatste raam boven het deurtje (in muurdeel ZO 10) te verklaren zijn door de wens om van binnenin het koor twee recht tegenover elkaar geplaatste ramen te zien.

Tenslotte heeft men het koor en de achtergevel van het schip met de voorgevel verbonden. De verspringing in de plint van muurdelen ZO 2/3 en NW 11/12 kunnen ontstaan zijn doordat men vanaf het koor in de richting van de gevel bouwde, en ter hoogte van de naad vaststelde dat men van de gewenste hoogte was afgeweken. Ook de twee speciaal bewerkte stenen (foto 13, 14) doen vermoeden dat muur NW 12a vanuit de richting van het koor tegen NW 12b werd gebouwd waarna de laatste overgebleven gaten bij de aansluiting van de muren met gepast gekapte stenen werden toegemaakt. Indien men vanaf het oude muurdeel naar het koor toe had gebouwd zou er geen naad ontstaan zijn die opgevuld diende te worden.

Gezien de stilistische overeenkomst tussen het portaal in de voorgevel en het deurtje in de ZO zijde van het koor lijkt ons dit met de huidige kennis van het gebouw het meest waarschijnlijke scenario.

Er blijven uiteraard verschillende vragen die misschien met verder archeologisch en bouwhistorisch onderzoek kunnen worden beantwoord:

1. Is in de voormalige ZO wand van het schip ergens een portaal gelegen? Net zoals dat nu het geval is, is een aparte toegang voor de begijnen te verwachten in dit muurdeel.

2. Als we er van uitgaan dat het verschoven raam in muurdeel NW 3 een getuige is van een verdwenen muur, dan is er nog een ander muurdeel waarbij we ons vragen kunnen stellen. Aan de andere zijde van het koor is ook een raam te zien dat niet in het midden van de muur tussen de steunberen werd geplaatst. Het grote raam in muurdeel ZO 12 bevindt zich dicht bij de rechter steunbeer. Stond links van het raam dan misschien ook ooit een muur? Heeft hier misschien de sacristie gestaan?

De verklaring van dit deurtje als een paradijspoort lijkt alvast erg onlogisch. Een begrafenisstoet kan de kerk niet langs deze deur verlaten hebben op een comfortabele manier. Vermoedelijk was dit de ingang voor de priester van de gemeenschap. Maar waar liet hij dan zijn gewaden en liturgische objecten?

Een tweede bemerking over dit portaal is de goede bewaringstoestand van de sculptuur. We weten dat er tot niet zo lang geleden een kap over het portaal was aangebracht. De afdruk hiervan is nog steeds op de zijmuur en boven het portaal te bemerken. Dit zal zeker hebben bijgedragen aan de bescherming van de lijsten en de fries tegen het klimaat. Misschien werd het voor de plaatsing van de kap beschermd doordat het portaal zich binnen in een aanbouw bevond.

3. Waarom zijn muurdelen Y4 en X2 niet in mekaar verlengde tegen het koor geplaatst? Heeft men op deze manier de asymmetrie van het koor misschien visueel proberen rechttekkend?

Kerk II

In de eerste helft van de veertiende eeuw werd het koor verhoogd, werden nieuwe (gothische) ramen geplaatst, werd de triomfboog opgetrokken, en kreeg het koor een nieuwe kap en houten gewelf (dendrodatum = 1295-1310). Het westschip en de voorgevel werden eveneens opgehoogd en er kwam een nieuwe kapconstructie op het westschip (dendrodatum = 1320-1360).

Voor het oostschip kennen we, buiten het plaatsen van de triomfboog, geen informatie over verbouwingen in deze periode. Heeft men met de bouw van deze boog een poging ondernomen om de asymmetrische bouw van het koor ten opzichte van het schip te verbergen?

De basis van de triomfboog aan de zijde links van het altaar stond aan drie zijden volledig los. Dit werd bevestigd met de bevindingen uit het bouwhistorisch muuronderzoek waarbij werd vastgesteld dat de triomfboog op deze plaats aan drie kanten met plinten was afgewerkt⁴. In deze bouwfase werd hoofdzakelijk Maastrichtersteen gebruikt.

Kerk III

Het oostschip wordt in het begin van de zestiende eeuw volledig opnieuw opgebouwd. Het nieuwe deel van het schip is echter een stuk smaller dan dat van de oude deel van de kerk (dendrochronologische datering van de nieuwe kap en het tongewelf op het nieuwe deel: 1507-1517).

Dit deel van de kerk is slordig gebouwd, en hoofdzakelijk met hergebruikt bouw materiaal. De bouw van steunberen tegen de zijmuren van westschip dateert waarschijnlijk uit dezelfde fase. Kerk III gebruikt hoofdzakelijk baksteen en hergebruikt materiaal (kwartsiet in de plinten, Gobertangeblokken als hoekkettingen).

Bibliografie

COOMANS T. (2004) *Bouwhistorische studie van de begijnhofkerk te Sint-Truiden*, Leuven. Ongepubliceerde informatie. Met dank voor de uittreksels uit het manuscript die we reeds ontvingen.

DREESEN R., DUSAR M. & F. DOPERE (2001) *Atlas natuursteen in Limburgse monumenten. Geologie, beschrijving, herkomst en gebruik*, Genk.

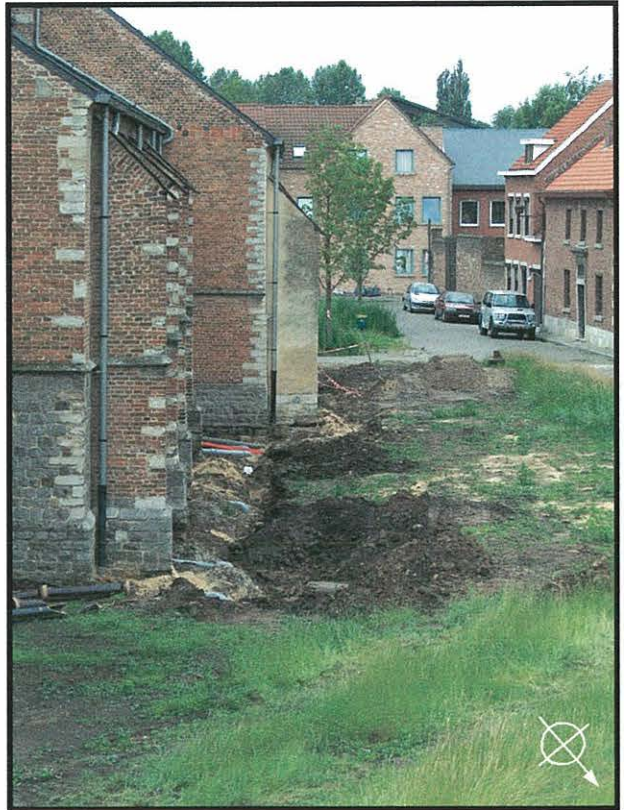
---

⁴ Door T. Coomans (KU Leuven, KADOC) in het kader van de bouwhistorische studie van de begijnhofkerk.

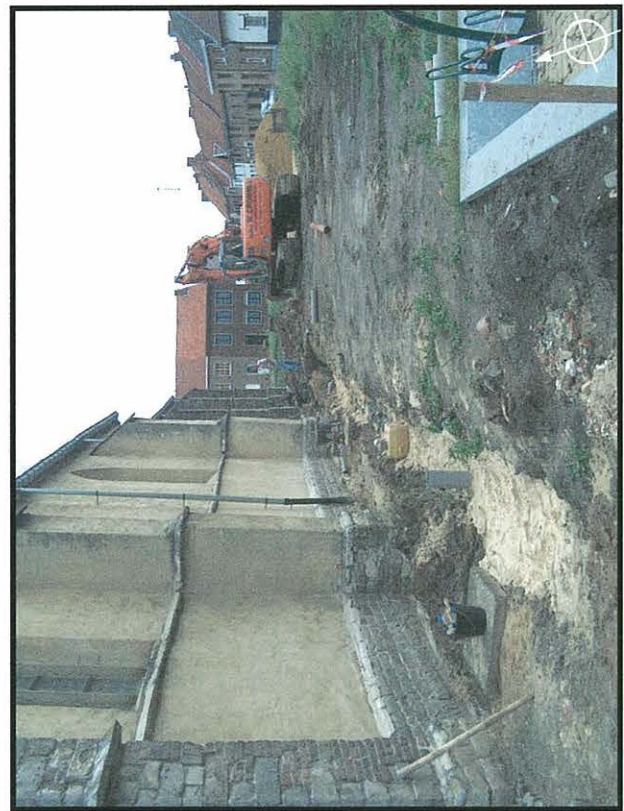
1

2

3

4

5

6

7

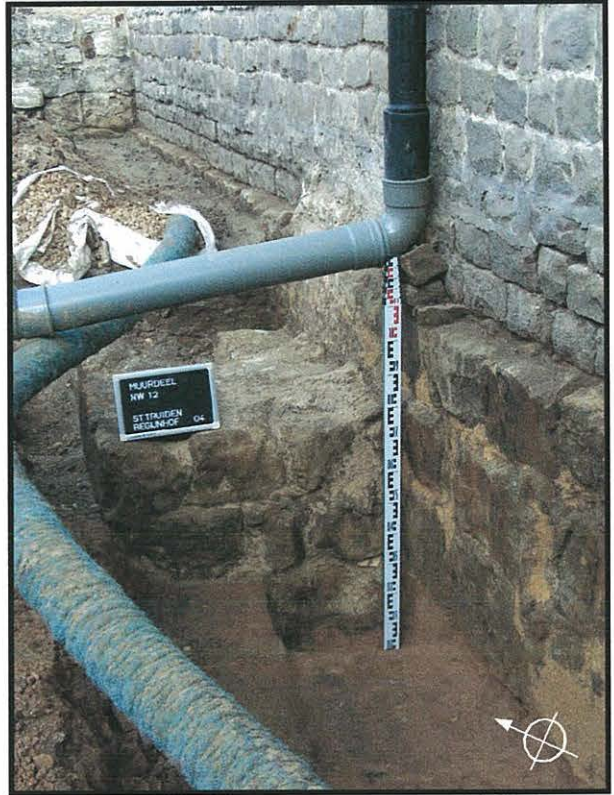

8

9

10

11

12

13

14

15

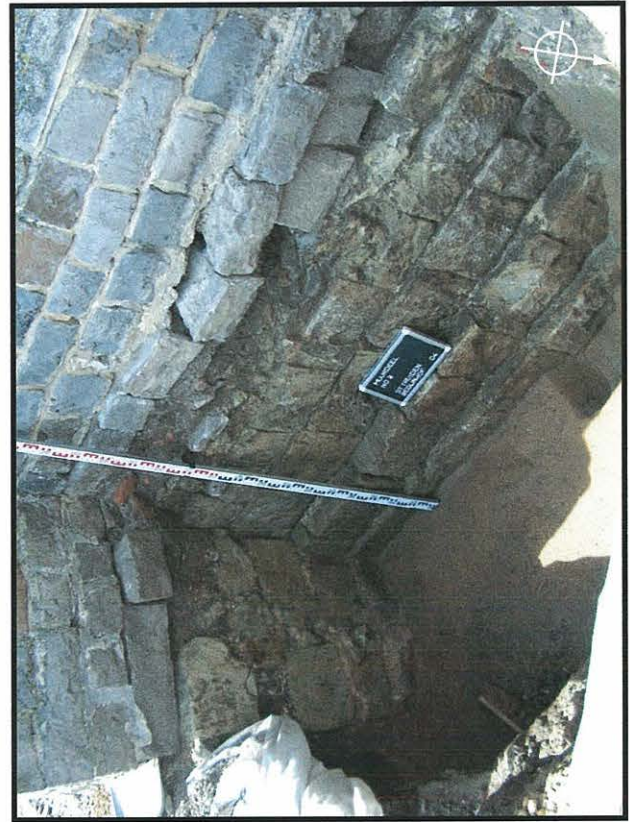

16

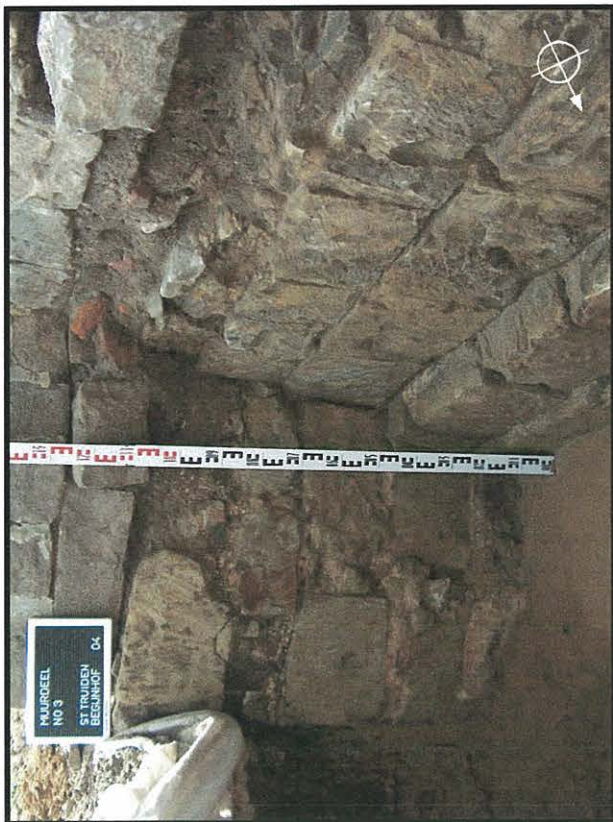

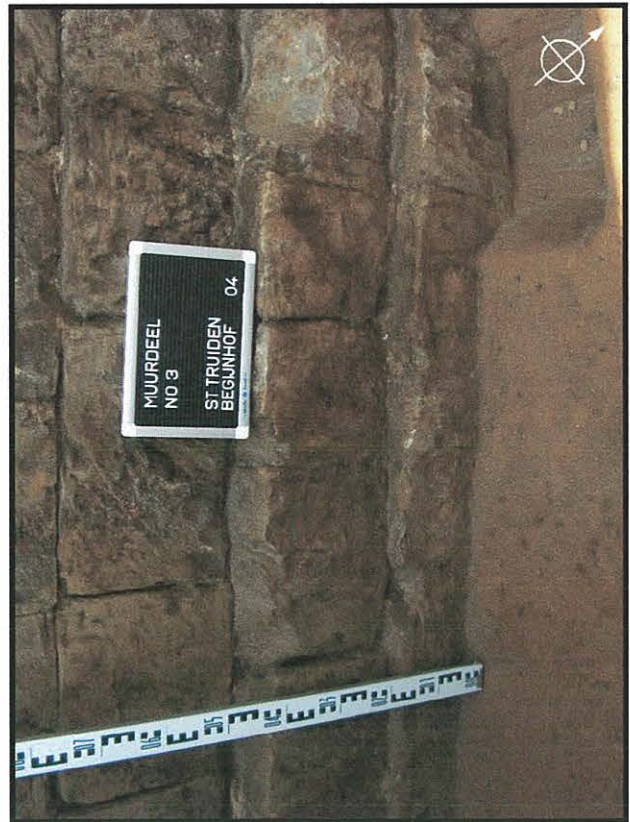
17

18

19

20

21

22

23

24

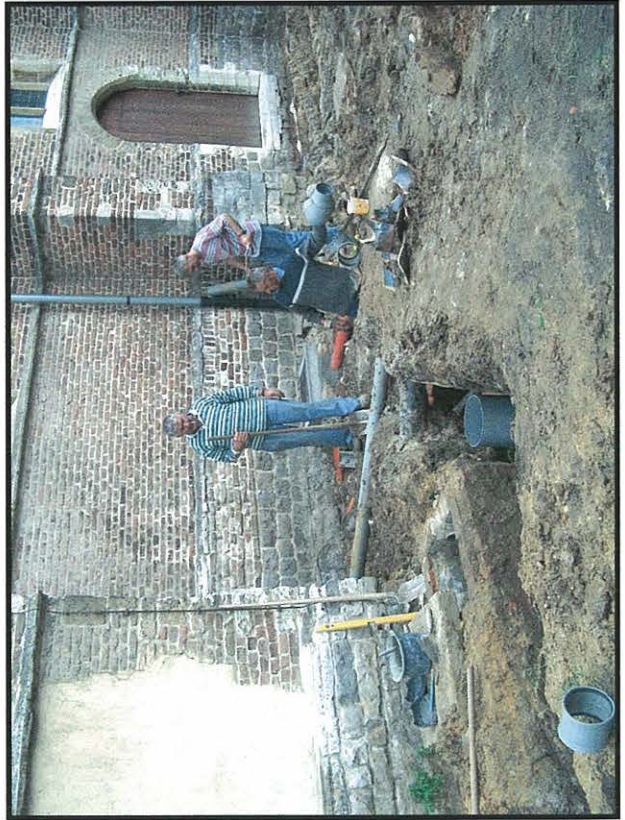
25

26

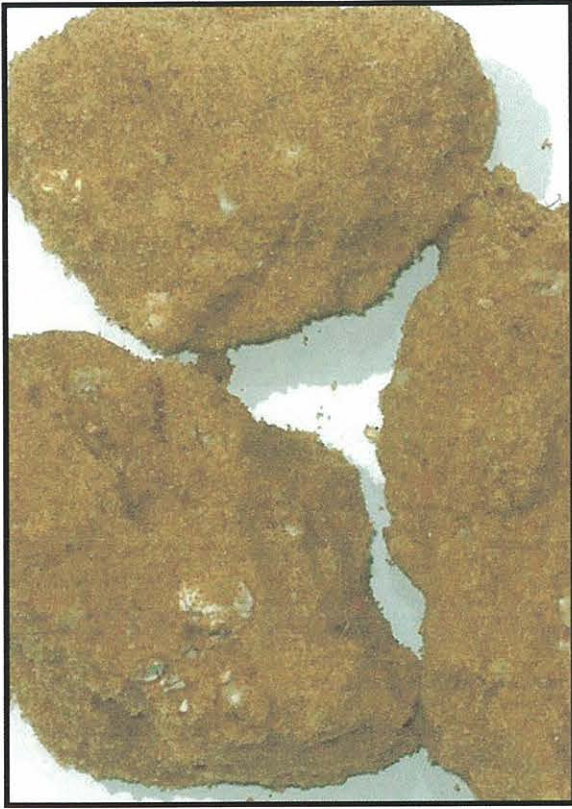

27

28

29

30

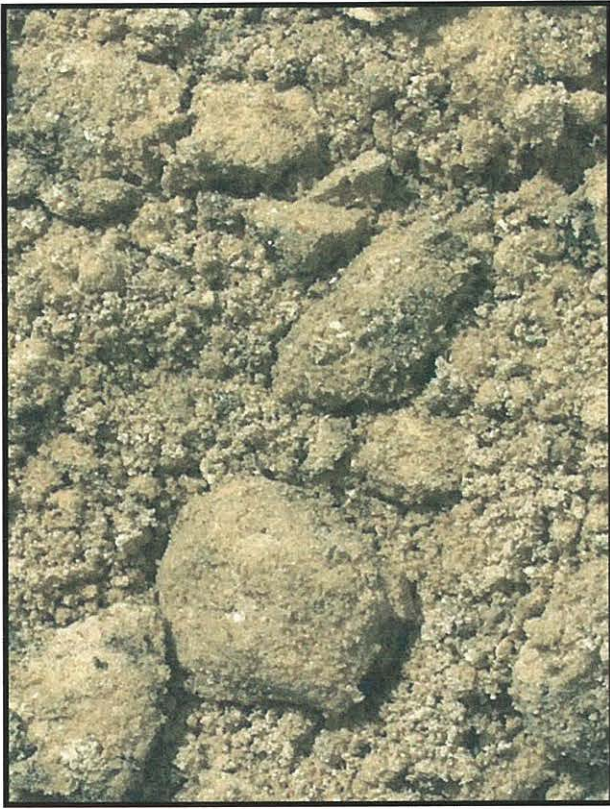

31

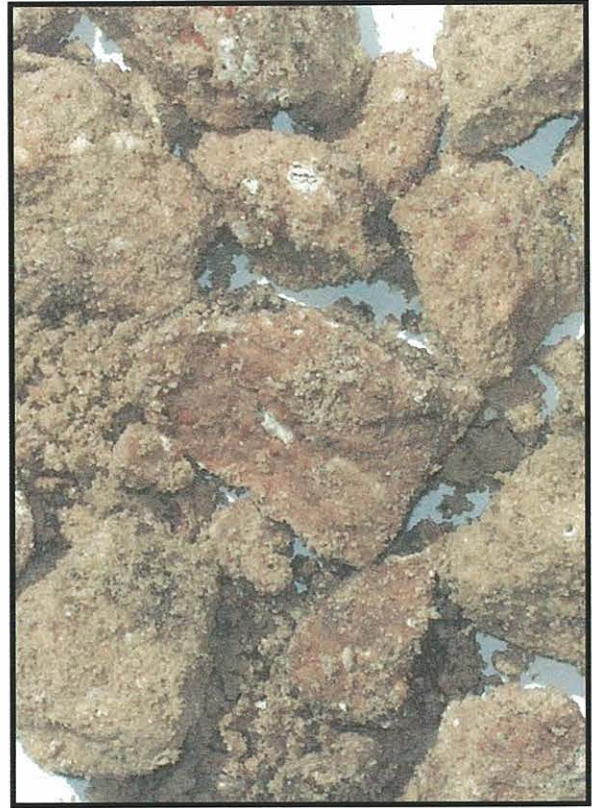

32

33

34

35

36

Bijlage 1: Hoogtemeting Begijnhofkerk

Altimetrisch punt: Schurhovenstraat 123, nr. PQ53, op 46, 533 m

Vast punt R = 45.933 m

Vast punt L = 45.753 m

*diepst meetbare punt

Punt		Meting	Daghoogte	Absolute hoogte	
				m	cm/loopvlak
ZO 1	Plint	117	L 76 47,71	46,54	51
	Loopvlak	168		46,03	0
	Bovenkant fundament	204		45,67	-36
	Diepte fundament	/		/	/
ZO 2	Plint	111	L76 47,71	46,60	55
	Loopvlak	166		46,05	0
	Bovenkant fundament	192		45,79	-26
	Diepte fundament	/		/	/
ZO 3	Plint	109	L76 47,71	46,62	55
	Loopvlak	164		46,07	0
	Bovenkant fundament	182		45,89	-18
	Diepte fundament	193*		45,78*	-71*
ZO 4	Plint	105	L131 48,26	47,21	40
	Loopvlak	145		46,81	0
	Bovenkant fundament	177		46,49	-32
	Diepte fundament	189*		46,37	-44*
ZO 5	Plint	35	L131 48,26	47,91	112
	Loopvlak	147		46,79	0
	Bovenkant fundament	175		46,51	-28
	Diepte fundament	186*		46,40*	-39*
ZO 6	Plint	37	L76 47,71	47,34	108
	Loopvlak	145		46,26	0
	Bovenkant fundament	176		45,95	-31
	Diepte fundament	/		/	/
ZO 7	Plint	35	L76 47,71	47,36	110
	Loopvlak	145		46,26	0
	Bovenkant fundament	171		46,00	-26
	Diepte fundament	/		/	/

ZO 8	Plint	33	L76 47,71	47,38	107
	Loopvlak	140		46,31	0
	Bovenkant fundament	175		45,96	-35
	Diepte fundament	210		45,61	-70
ZO 9	Plint	31	L76 47,71	47,40	105
	Loopvlak	136		46,35	0
	Bovenkant fundament	156		46,15	-20
	Diepte fundament	199		45,72	-63
ZO 10	Plint	76	L131 48,26	47,50	47
	Loopvlak	123		47,03	0
	Bovenkant fundament	165		46,61	-39
	Diepte fundament	170*		46,56*	-47*
	Drempel deur	118		47,08	3
ZO 11	Plint	77	L131 48,26	47,49	47
	Loopvlak	124		47,02	0
	Bovenkant fundament	166		46,60	-42
	Diepte fundament	/		/	/
ZO 12	Plint	75	L131 48,26	47,51	47
	Loopvlak	122		47,04	0
	Bovenkant fundament	168		46,58	-46
	Diepte fundament	/		/	/
NO 2	Plint	76	L131 48,26	47,50	49
	Loopvlak	125		47,01	0
	Bovenkant fundament	161		46,65	-36
	Diepte fundament	/		/	/
NO 3	Plint	76	L131 48,26	47,50	53
	Loopvlak	129		46,97	0
	Bovenkant fundament	170		46,56	-41
	Diepte fundament	289		45,37	-160
NO 4	Plint	37	R64 47,77	47,40	57
	Loopvlak	94		46,83	0
	Bovenkant fundament	129		46,48	-35
	Diepte fundament	/		/	/
NW 1	Plint	39	R64 47,77	47,38	0,62
	Loopvlak	101		46,76	0
	Bovenkant fundament	140		46,37	-39

	Diepte fondament	/		/	/
NW 2	Plint	40	R64 47,77	47,37	62
	Loopvlak	102		46,75	0
	Bovenkant fundament	132		46,45	-30
	Diepte fondament	149*		46,28*	-47
NW 3	Plint	40	R64 47,77	47,37	62
	Loopvlak	102		46,75	0
	Bovenkant fundament	129		46,48	-27
	Diepte fondament	155*		46,22*	-53*
NW 4	Plint	33	R64 47,77	47,44	65
	Loopvlak	98		46,79	0
	Bovenkant fundament	134		46,43	-36
	Diepte fondament	/		/	/
NW 5	Plint	32	R64 47,77	47,45	73
	Loopvlak	105		46,72	0
	Bovenkant fundament	146		46,31	-41
	Diepte fondament	158*		46,19*	-53*
NW 6	Plint	19	R48 47,61	47,42	80
	Loopvlak	99		46,62	0
	Bovenkant fundament	122		46,39	-23
	Diepte fondament	144*		46,17*	-45*
NW 7	Plint	16	R48 47,61	47,45	66
	Loopvlak	82		46,79	0
	Bovenkant fundament	122		46,39	-40
	Diepte fondament	140*		46,21*	-58*
NW 8	Plint	25	R64 47,77	47,52	82
	Loopvlak	107		46,70	0
	Bovenkant fundament	138		46,39	-31
	Diepte fondament	165*		46,12*	-58
	Drempel deur	103		46,74	-0,04
NW 9	Plint	Geen plint	R64 47,77	/	/
	Loopvlak	110		46,67	0
	Bovenkant fundament	/		/	/
	Diepte fondament	/		/	/
NW 10	Plint	56	R48 47,61	46,96	35
	Loopvlak	100		46,61	0

	Bovenkant fundament	141		46,20	-41
	Diepte fundament	146*		46,15*	-51*
NW 11	Plint	55	R48 47,61	47,06	51
	Loopvlak	106		46,55	0
	Bovenkant fundament	144		46,17	-38
	Diepte fundament	153*		46,08*	-47*
NW 12a	Plint	56	R48 47,61	47,05	54
	Loopvlak	110		46,51	0
	Bovenkant fundament	160		46,01	-50
	Diepte fundament	229		45,32	-119
NW 12b	Plint	56	R48 47,61	47,05	54
	Loopvlak	110		46,51	0
	Bovenkant fundament	147		46,14	-37
	Diepte fundament	236		45,25	-126
Steun- beer	Bewaard vanaf	179	R48 47,61	45,82	-69
	Diepte fundament	253		45,08	143
NW 13	Plint	58	R48 47,61	47,03	56
	Loopvlak	114		46,47	0
	Bovenkant fundament	162		45,99	-48
	Diepte fundament	173*		45,88*	-59*
ZW 1	Plint	46	R35 47,48	47,02	58
	Loopvlak	104		46,44	0
	Bovenkant fundament	/		/	/
	Diepte fundament	/		/	/
ZW 2	Plint	47	R35 47,48	47,01	59
	Loopvlak	106		46,42	0
	Bovenkant fundament	/		/	/
	Diepte fundament	/		/	/
	Drempel portaal	103		46,45	-0,03
ZW 3	Plint	53	R35 47,48	46,95	47
	Loopvlak	100		46,48	0
	Bovenkant fundament	/		/	/
	Diepte fundament	/		/	/
ZW 4	Plint	50	R35 47,48	46,98	34
	Loopvlak	84		46,64	0
	Bovenkant fundament	/		/	/

	Diepte fondament	/			/	/
X	Bovenkant fundament	180	190	L76 47,71	45,91 – 45,81	-44 - -54
	Diepte fondament	/	/		/	/
Y1	Bovenkant fundament	180	181	R74 47,87	46,07 – 46,06	-65 - -66
	Diepte fondament	202*	211*		45,85* – 45,76*	-87* - -96*
Y2	Bovenkant fundament	169	169	R74 47,87	46,18 – 46,18	-44 - -44
	Diepte fondament	192*	208*		45,95* – 45,79*	-67* - -83*
Y3	Bovenkant fundament	138		R64 47,77	46,39	-28
	Diepte fondament	165*			46,12*	-55*

Bijlage 2: foto's

Nr	Beschrijving
1	Terreinsituatie 5/7/2004. Muurdeel NW 8. Waterafvoer, elektriciteitsleidingen, bliksemafleiders en drainage (reeds ondergronds).
2	Terreinsituatie 5/7/2004. Idem, zicht op het terrein ten westen van de kerk.
3	Terreinsituatie 5/7/2004. Idem, zicht op muur Y die bij het ingraven van de waterafvoer in breedte werd gehalveerd.
4	Terreinsituatie 5/7/2004. Idem, zicht op het terrein ten oosten van de kerk.
5	Put 1 en muur X. Muurdeel ZO 9.
6	Put 1 en muur X. Muurdeel ZO 9.
7	Put 1 en muur X. Muurdeel ZO 8.
8	Put 1 en muur X. Muurdeel ZO 9.
9	Put 2, muurdeel NW 12.
10	Put 2, muurdeel NW 12. Zicht op de afgebroken steunbeer.
11	Put 2, muurdeel NW 12. Profiel met de insteek van de fundering.
12	Put 2, muurdeel NW 12.
13	Detailopname: Put 1 en muur X. Muurdeel ZO 9. Muur X loopt door onder de huidige 16 ^{de} eeuwse muur.
14	Detailopname: Put 2, muurdeel NW 12. Steen links van de bouwnaad die werd bekapt om de nieuwe muur aan het bestaande muurdeel te passen.
15	Detailopname: Put 2, muurdeel NW 12. Steen links van de bouwnaad die werd bekapt om de nieuwe muur aan het bestaande muurdeel te passen.
16	Detailopname: Put 2, muurdeel NW 12. Sterk verbrande Lincentsteen uit het fundament van de afgebroken steunbeer.
17	Put 3, muurdeel NO 3. Fundament van het koor.
18	Put 3, muurdeel NO 3. Fundament van het koor.
19	Put 3, muurdeel NO 3. Fundament van het koor en een steunbeer.
20	Put 3, muurdeel NO 3. Fundament van het koor.
21	Muur Y aan de NW zijde van de kerk. Halve muur, het rechterdeel werd weggegraven bij de aanleg van de afvoer.
22	Muur Y aan de NW zijde van de kerk. Halve muur, het rechterdeel werd weggegraven bij de aanleg van de afvoer. Zicht op de buitenzijde.
23	Muur Y aan de NW zijde van de kerk. Rechts onderaan is de muur te zien in de sleuf die werd gegraven voor de afvoer.
24	Muur Y loopt voor de huidige 16 ^{de} eeuwse muur in de richting van het koor. De muur werd hier gedeeltelijk weggegraven bij de aanleg van de drainage.
25	Bleek gekapt fragment kalksteen (Lincent of Maastrichtersteen) dat tussen gerecupereerd puin werd aangetroffen op het plein voor de kerk. Bovenaanzicht.
26	Idem, zijaanzicht.
27	Idem, vooraanzicht.
28	Aanleg van de rioleringsleuf aan de oostzijde van de kerk.
29	Mortel 1: Muurdeel NW 12, uit de jongere muur links van de bouwnaad.
30	Mortel 2: Muurdeel NW 12, uit de oudere muur rechts van de bouwnaad.
31	Mortel 3: Muur X
32	Mortel 4: Muurdeel ZO 9. Fundament van de 16 ^{de} eeuwse muur

33	Mortel 5: Muurdeel NO 3, fundament van het koor
34	Mortel 6: Muurdeel NO 3, fundament van de steunbeer
35	Mortel 7: Mortel afkomstig van het gekapte kalkstenen fragment.
36	Westelijke gevel van de kerk. De steunbeer ontbreekt, en boven de bouwnaad in het fundament bevindt zich een verspringing in de lijst.